

ROLA SZTUKI W ROZWOJU I REHABILITACJI OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH INTELEKTUALNIE

Już w czasach prehistorycznych ludzie za pomocą rysunku i rzeźby wyrażali swoje uczucia i przedstawiali wydarzenia związane z życiem codziennym lub ważnymi wydarzeniami. Pomysł oddziaływania na człowieka przy użyciu sztuki narodził się w starożytności. Terapia przez sztukę ogólnie zwana arteterapią – wykorzystuje wszelkie formy artystyczne w tym : plastykę, ceramikę, muzykę, teatr, poezję, taniec, zabawę.

Artterapia znajduje swoje zastosowanie w wielu miejscach zajmujących się leczeniem, wspieraniem i rehabilitacją m.in. niepełnosprawnych. Bardzo często osoby niepełnosprawne intelektualnie spontanicznie wyrażają swoje przeżycia i stany emocjonalne właśnie poprzez sztukę. W taki pozawerbalny sposób mogą zakomunikować innym swoje potrzeby oraz przedstawić świat – takim jakim go postrzegają. W pracy artystycznej z osobami upośledzonymi sama jakość dzieła nie jest czynnikiem wiodącym – to czy jest ono subiektywnie "ładne", czy "brzydkie" nie podlega ocenie. Wartość temu dziełu nadaje przede wszystkim wysiłek i zaangażowanie osoby, która je tworzy. Dzięki takiemu nastawieniu odbiorcy, każda praca nabiera wyjątkowego znaczenia. Każda praca staje się wartościowa, gdyż dostarcza wielu informacji na temat jego twórcy. Nawet w niepozornym, małym obrazku można zauważyć aspekty indywidualnych stanów emocjonalnych i możliwości tworzącej go osoby. Obserwując osobę podczas jej twórczej pracy można dowiedzieć się np. o jej stosunku do pracy, rzeczy, bądź przedstawianych w pracy osób, o jej marzeniach lub trudnościach.

Przeróżne formy kreatywności podejmowane przez osoby niepełnosprawne intelektualnie mają niebywałe znaczenie dla ich rehabilitacji i rozwoju. Sztuka stanowi przestrzeń, w której:

- ▲ stwarza się możliwość lepszego poznania osoby oraz nawiązania przez nią dobrego kontaktu z otoczeniem,
- ▲ może stanowić element diagnostyczny,
- ▲ stanowi źródło komunikacji,
- ▲ może być źródłem przekazywania wiedzy,
- ▲ jest okazją do podejmowania samodzielnych decyzji, uczy jak je podejmować,
- ▲ daje możliwość przełamywania wszelkich oporów i lęków przed ekspresją,
- ▲ uczy współdziałania w grupie,
- ▲ jest źródłem ogólnego rozwoju (sensorycznego, poznawczego, komunikacyjnego, manualnego),
- ▲ rozwija wyobraźnię,
- ▲ budzi empatię i uczy odczuwać emocje – pozwala porządkować emocje, zwerbalizować swoje przeżycia, wyrazić to co nieuświadomionem lub trudne do nazwania,
- ▲ jest okazją do "wyładowania" emocji, może zmniejszać stopień nadpobudliwości.

Twórczość osób upośledzonych zależna jest od następujących czynników:

- ▲ intelektualnych (pamięć, myślenie, uwaga),
- ▲ emocjonalnych (zdolność koncentrowania się na samym sobie, spontaniczność, niezależność, twórczość),
- ▲ społecznych (odpowiedzialnych za wzrost lub obniżenie motywacji twórczej).

Według psychologów zajmujących się twórczością, każdy człowiek posiada potencjał twórczy, należy go tylko uaktywnić. Zatem ze strony osób pracujących z niepełnosprawnymi oczekuje się, iż będą jak najczęściej prowokowały swoich podopiecznych do twórczego myślenia i działania. Pobudzanie inwencji, płynności i giętkości myślenia za pomocą różnych technik stymulujących jest zachętą do samodzielnej twórczości. Aby osoby upośledzone intelektualnie podjęły inicjatywę tworzenia należy ją odpowiednio ukierunkować biorąc pod uwagę podstawowe zasady rewalidacji.

W myśl tych zasad należy:

- ▲ zdiagnozować podopiecznego i określić poziom jego rozwoju oraz posiadanych umiejętności,
- ▲ dostosować techniki plastyczne do możliwości psychofizycznych uczestnika zajęć,
- ▲ zastosować odpowiednie metody pracy ułatwiające wykonanie zadania,
- ▲ przekaz informacji dostosować do stylu komunikacji stosowanego przez podopiecznego,
- ▲ podczas zajęć stosować zasadę stopniowania trudności,
- ▲ dostosować czas zajęć do możliwości uczestników.

Wytwory prac osób upośledzonych zwykle charakteryzują się schematyzmem i powtarzalnością pewnych stałych elementów. Dziecko upośledzone umysłowo przy swojej niejasnej świadomości ma problemy ze skonstruowaniem zwartej całości, poza tym nie potrafi sobie wyobrazić ułożenia przedmiotu w przestrzeni. Często osoby niepełnosprawne intelektualnie powtarzają wzory, których zdołały się wcześniej nauczyć. I tak np. po opanowaniu umiejętności rysowania kółek dzieci te przedstawiają w postaci kółek prawie wszystko. Kółko może się stać martwym symbolem ograniczającym dalszą inicjatywę umysłu. Z kolei dzieci w normie intelektualnej rysują najpierw całość, a następnie przechodzą do szczegółów. Dziecko upośledzone rysuje natomiast to, co udało mu się zapamiętać, bądź już wcześniej narysować. U osób dorosłych również zauważa się pewną powtarzalność w rysunkach, lecz poprzez nadanie im różnych szczególnych cech nabierają one pewnego indywidualizmu.

Prace wykonał: Rafał Ostrożny i Małgorzata Łoś z Fundacji "Przyjazny Dom" im. S. Jabłonki.

Podczas pracy z osobami niepełnosprawnymi możemy się spotkać z problemem słabszej aktywności. Niezbędne jest wówczas zastosowanie metod wspierających aktywność, czemu służy np. metoda Affolter (tzw. "programowanie czynności"). Wszelkie działanie twórcze dobrze jest rozpocząć od ruchu, który przełamuje opór przed ekspresją. Biorąc za punkt wyjścia odczuwanie swojego ciała, możemy, jak zapewnia Zinker, nauczyć się doświadczać siebie i swojej mocy sprawczej w otaczającym nas świecie. Zajęcia twórcze z osobami upośledzonymi umysłowo dobrze jest rozpocząć od zajęć poprawiających odczuwanie siebie. Może to być np. malowanie palcami, stopami lub zajęcia wykorzystujące Metodę Ruchu Rozwijającego W. Scherborne.

Aktywność twórcza osób niepełnosprawnych intelektualnie nie żadko jest jedną z form samorealizacji tych osób. Dzięki różnym działaniom podejmowanym w ramach szeroko pojętej sztuki osoby te mogą wyjść poza swoje ograniczenia i doświadczyć radości, zadowolenia i satysfakcji płynących z wykonania pracy, jaką jest powstałe dzieło.

Opracowanie:
Anna Konopka

Literatura:

1. Terapia sztuką w rewalidacji – zeszyt informacyjny dla rodziców i opiekunów, wyd. Pomorskie Centrum Terapii Pedagogicznej, Koszalin 2002;
2. Sztuka dziecka. Psychologia Twórczości Rysunkowej Dziecka, S. Szuman, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1990;
3. Rysunek w psychoterapii, Gerald D. Oster, Patricia Gould, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2007;
4. Rysunek projekcyjny jako metoda badań psychologicznych, red. Mariola Łaguna, Bogusława Lachowska, Lublin 2003;